

ברכות נט

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהודע על ברכות דף נט/א

א"ל קטינא קטינא. הא דכפל שמו [1] נראה לי שרצה לקנתרו בזה ולהקניטו, לומר לו אתה שמך קטינא שהוא לשון קטנות וראוי לך שם זה כי אתה באמת קטינא, רצונו לומר קטן מצד עצמך ולא גדול ונראת, לכך אמר רב קטינא עליו אבא טומיאי כדיב, ומיליה כדיבין, גם הוא כפל לשון גנות עליו, [2] ועוד נראה לי מה שאמר הוא כדיב ומלוי כדיבין, כי ימצא בדברי חכמינו ז"ל מילין שהפשט שלהם אינו אמת, ורק אמרום בלשון חידא על דבר נסתר שרמזו בהם שהוא דבר אמת וכמו עניין מאמרי רבא בר בר חנא וכיוצא בהם, אך זה לא ימצא כי אם בדברי חכמינו ז"ל שהם אמת ולא יאמרו דבר שאינו אמת, ולכן אם תראה דברים שאין פשוטם אמת מוכרח אתה לומר שרמזו בהם דבר אמת, אבל אבא טומיאי הוא כדיב, ולכן אם אומר דבר שאין פשוטו אמת אין אנתנו מוכרחים לומר שרמזו בו דבר אמת, אלא נחליט מעקרא על דבריו לומר מלוי כדיבין לגמרי, שגם ברמז שלהם לא כיון הוא על איזה דבר של אמת:

2. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף נט עמוד א

ר' פפא קיים עשרה פעמים דברי כולם ולכך זכה שיזכירו בסיומים את עשרת בניו

"א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו". גדול אחד (הרב מטעפליק) פירש שר' פפא זכו שימנו את עשרת בניו בסיום הש"ס, משום שבכל מקום שיש פלוגתא בש"ס איך לומר, ר"פ אמר 'נימרינהו לתרוייהו', והיינו שמשום שקיים דברי הכל שיעשו כמותם זכה שיזכירו את עשרת בניו, והוא כנגד עשר פעמים בש"ס שר' פפא אמר כן

3. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף נט עמוד א

לפשט עקמומיות כו'. משום דהרעם הוא דבר המחריד ביותר ואין ידוע בו תועלת לעולם מש"ה קאמר דלא נבראו אלא לפשט כו' דהיינו להחריד הלבבות של המינים שישוּבו כמפורש פרק ת"ה (כט.) לגבי ברכת המינים תקנוהו כנגד אל הכבוד הרעים ומייתי ליה שנאמר והאלקים עשה שייראו כמפורש לעיל לגבי חלומות ע"ש וק"ל:

4. שו"ע אורח חיים - סימן רכט

(א) הרואה הקשת, אומר: בא"י אלקינו מ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו; ואסור להסתכל בו ביותר:

5. משנה ברורה סימן רכט

(ה) ואסור להסתכל וכו' - והמסתכל בו ביותר עיניו כהות [חגיגה ט"ז] אלא רואהו ומברך:

6. ביאור הלכה סימן רכט סעיף א

הרואה הקשת וכו' - לא נתבאר אם בעינן דוקא שיראהו בתמונת קשת דהוא כחצי גורן עגולה או אפילו מקצת ממנו די:

7. בראשית פרשת נח פרק ט

(יג) אַת קִשְׁתִּי נְתַתִּי בְּעֵינֵי וְהִיטָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:

(יד) וְהִיטָה בְּעֵינֵי עֵנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁת׃

(טו) וְנִכְרַתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשָׂר וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בְּשָׂר:

(טז) וְהִיטָה הַקִּשְׁת׃ בְּעֵינֵי וּרְאִיתִיהָ לְזַכֵּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹקִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ:

(יז) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֵל נֹחַ זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ:

8. העמק דבר בראשית פרשת נח פרק ט

(יג) את קשתי. הוזה שאתה רואה כעת, נתתי בענן. הנני מטביע שיהיה כן בטבע בעת שיהיה הענן בעת זוהר החמה, והיתה לאות ברית וגו'. זהו בדרך כלל. ומפרש והולך איך יהיה הברית:

(יד) ונראתה הקשת בענן. לפי המפרשים כל המאמר כפול, וגם לשון המקרא ט"ז בין אלקים קשה, וע' רמב"ן, וגם לשון הברכה שקבעו חז"ל זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו מיותר, אלא כך הענין דמשמעות ונראתה הקשת היינו שנראה כרגע ונתכסה מיד, וכדומה לזה להלן מ"ה כ"ח, ואמר הקב"ה אם יהיה בשעת

הענן נראתה הקשת כרגע, אז

(טו) וזכרתי את בריתי. תדע שמה שבא כרגע השמש נגד הענן המביא הקשת, מזה יהיה לסימן שהגשם אינו בא מתחלה לברכה, אלא לשטף מים רבים ולהיות מבול ר"ל, אבל הנני מקים בריתי שלא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר. מבואר שיהיה למבול אבל לא לשחת כל בשר, אלא לעונש לשטוף כמה בני אדם ובהמה רבה, וע"ז האופן בא נוסח זוכר הברית, דבלא זה היה כח הדין לשטף מכל וכל:

(טז) והיתה הקשת בענן. שתעמוד הקשת איזה משך זמן ע"י שיהא הגשם עם זוהר השמש מעורבים, אזי לא די שאינו בא למבול לשחת, אלא וראיתה לזכר ברית עולם. שעשיתי להנהיג הטבע ולקיום העולם כמש"כ לעיל ו' י"ח. והיינו דכתיב בין אלקים, ולא קאמר ביני, אלא בין אלקים, וכבר ביארנו ריש פ' בראשית דשני משמעות יש לשם אלקים, היינו שהוא המנהיג את הטבע והוא הנזכר בכל התורה, שנית הוא הבורא את העולם ומלואה והוא שם אלהים שנזכר בפ' בראשית, וזהו מאמר אלקים הבורא את העולם כמש"כ לעיל ז' א', שראיתה לזכור ברית עולם בין אלקים המנהיג ומשגיח לטוב ולברכה יתירה, ואם כי הוא הוא ית' ויתעלה אחד הוא ואין שני, מכ"מ כך דרך הלשון יפה. והיינו שמברכין על הקשת זוכר הברית ונאמן בבריתו, זוכר הברית הוא באופן הראשון ונאמן בבריתו באופן השני, וידוע דמשמעות נאמן הוא לשלם שכר כדאי' בת"כ כ"פ אני ה' נאמן לשלם שכר, ובתענית י"א א', א-ל אמונה כשם שמשלמין שכר כו', וכך ביאור הלשון ונאמן בבריתו, שבהיות הקשת בענן במשך הענן הוא לסימן ברכה לארץ כדאי' בתענית ג' שמשא דבתר מטרא מטרא(א):

(יז) ויאמר אלקים וגו'. חזר ואמר בפ"ע, שלא יפול ספק בלב נח אשר אולי רק בהתראות הקשת יהיו בטוחים מהשחתת הארץ, משא"כ באם יהיה גשם שוטף בלי אותו את הקשת, אפשר חלילה יהי חשש כליון, וקרוב לומר ששאל נח או התפלל ע"ז, על כן חזר ובא המאמר, זאת אות הברית. הקשת הלז אשר אתה רואה עתה לבדו, הוא אות אשר הקימותי ביני וגו' גם בלי שום זכירה ואות הקשת, ולא בא הקשת בענני ענן להתראות אלא להראות שהדור ראוי לכליון לולי הברית, אבל גם אם לא יהיה נראה הקשת, יהי ג"כ העולם בטוח ע"פ מאמרי כעת לבד, וזהו שמברכין על הקשת עוד וקיים במאמרו. ובשעת ראית הקשת כעת מברכין עמו על כל אופנים שבא, כמו בשעה שמברכין על אשתו של לוט, זוכר את הצדיקים על הצלת לוט:

9. הרחב דבר בראשית פרשת נח פרק ט פסוק טז

והנה אמרו בכתובות ס"פ המדיר [דף ע"ז ב'] ששאלו מריב"ל נראתה הקשת בימך, ומשמע שם דבזמן שיש זכות צדיקים אין הקשת נראה כלל, וזה פלא, ולפי דברינו נוחא, דמש"ה דייקו לשאל נראתה הקשת, ולא שאלו אם היה הקשת, אלא אם נראה באופן הראשון שיהא יראה כרגע ונכסה, שבא לאות על שראוי להיות מבול לולי הברית, אבל הויות הקשת בענן אינו אלא סימן ברכה ג"כ:

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן רעא סעיף יא

כתב רבינו הב"י בסעי' א' כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד עכ"ל והיינו לקדש כדי שיזכור שבת בכניסתו [מג"א סק"א] וממילא דיאכל מיד משום קידוש במקום סעודה ואפילו קודם שתחשך [ט"ז סק"א] ויכול לאכול ע"י קידוש זה [שם] וכבר בארנו בזה בסל' רס"ז ע"ש ופשוט הוא דאם אינו יכול עדיין לאכול שיוכל להתין איזה שעות בלילה [מנחם עזריה בתשו'] וראיתי מי שכתב שיקדש דווקא קודם לילה כי בתחלת ליל שבת הוא מול מאדים ובסוף יום ו' הוא מול צדק לכן יקדש בצדק [מג"א שם] ולענ"ד הוא תמוה דח"ו לומר שאנחנו תחת המזלות ואדרבא ראיתי בקדמונים שהאומות הקדמונים היו יושבים בשבת בחשך ובוכים מפני שהמזלות של שבת מורים לרעה והקב"ה צוה אותנו להיפך להדליק הרבה אור ולהתענג עצמינו להראות שאנו למעלה מהמזלות ואותנו לקח ד' להוציאנו ממערכת השמים ואיך נאמר כזה וצע"ג והבוטח בד' חסד יסובכנו [המג"א שם הביא ירושלמי ריש ברכות שדרך לאכול שעה או שתיים בלילה ע"ש אמנם ע"ש בפ"י חרידים דשתיים הוא שתי חלקי שעה

ומטעם דבתי כנסיות היו בשדות רחוק מהעיר ועד שיבואו נמשך הזמן ממילא ואדרבא מדתירץ שם באילין כופרנייא ע"ש משמע דמצוה לאכול מקודם ודו"ק]:

11. שו"ת הלכות קטנות חלק א סימן קצא

שאלה מהו משירד חתן לקראת כלה (ברכות נ"ט: ורש"י שם): **תשובה איתא פ"ק דתענית (ו') מיטרא בעלה דארעא** ואמרינן תו (שם/ברכות/ כ"ה) דאין טפח יורד מלמעלה עד שמעלה התהום טפחים ואר"א רביעה ראשונה כדי שתירד בקרקע טפח ומשמע דאין התהום מתעורר לעלות עד שירד טפח דאל"כ הול"ל כנגד מה שיורד מלמעלה עולה כפלים א"כ כשירדו בעומק טפח היינו חתן לקראת כלה דמים עליונים זכרים ותחתונים נקבות כדאיתא בירושלמי דהרואה עוד שם אמר ר' זעירא ראה זול בא לעולם וכו'.

12. שו"ע אורח חיים - סימן רכא - ברכת הודאת הגשמים:

(א) **אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים, מברכים עליהם אף ע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה, משירדו כ"כ שרבו על הארץ שיעלו (עליהם) אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה: הגה - ומה שאין אנו נוהגים בזמן הזה בברכת הגשמים, משום דמדינות אלו תדירים בגשמים ואין נעצרין כל כך (סמ"ג ואגור וכל בו):**

13. משנה ברורה סימן רכא

(א) אם היו בצער - אפשר דבא"י שמצוי שם יובש גדול וכשבא עת הגשמים והגשם יורד בזמנו כל אחד שמח בו אפילו בסתמא צריך לברך בפעם ראשון כשירד ונקט לשון זה לאפוקי אם יורד עוד הפעם למחר וליומא אחר ומפמ"ג משמע דאפילו בפעם ראשון א"צ לברך כשהשנים מסודרות כתיקונן ועיין בבה"ל:

(ב) ואינן נעצרין כ"כ - ר"ל ואין להם שמחה בירידת הגשמים ואה"נ אפילו באותן ארצות שרגילין במטר [א] אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער ואח"כ ירדו גשמים שצריך לברך:

14. תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף נט עמוד ב

הילכך נימריניהו לתרווייהו רוב ההודאות וא-ל ההודאות. **שאם היה אומר רוב משמע רוב ולא כל כדאמרינן ורעוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו, ואם היה אומר א-ל ההודאות בלבד היה נראה אל מקצת ההודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו שתיהן רוב ההודאות וא-ל ההודאות על המקצת שנשאר.**

15. שו"ע אורח חיים - סימן רכא - ברכת הודאת הגשמים:

(ב) ומה מברך, אם אין לו שדה אומר: מודים אנחנו לך ה' אלקינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פיננו מלא שירה כים וכו' עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו, וחותרם: בא"י א-ל רוב ההודאות; ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר, מברך הטוב והמטיב; ואם אין לו שותף בשדה, מברך שהחיינו: הגה - י"א דהשומע שירדו גשמים מברך הטוב והמטיב (רשב"א):

16. רא"ש מסכת ברכות פרק ט סימן טז

מתני' בנה בית חדש וקנה כלים חדשים נג אומר ברוך שהחיינו וקיימנו: גמ' אמר רב הונא ל"ש אלא שאין לו כיוצא בהם אבל יש לו כיוצא בהם אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך [דף ס ע"א] מכלל דקנה והדר קנה ד"ה א"צ לברך ולישנא אחרינא אמרי לה אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהם אבל קנה כיוצא בהם א"צ לברך ור' יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהם צריך לברך מכלל דיש לו וקנה דברי הכל צריך לברך (נ) והלכתא כר' יוחנן כלישנא בתרא דאפי' קנה וחזר וקנה ויש לו כלים חדשים כאלו צריך לברך דקי"ל כר' יוחנן לגבי דרב הונא דאפי' לגבי דרב רבו הלכה כר' יוחנן אע"ג דפריך לרבי יוחנן ללישנא בתרא הא משני ליה שפיר **נראה לר"י דדוקא בכלים חשובים דכלים חדשים משמע דומיא דבית חדש אבל דבר קטן שאינו חשוב כל כך כמו מנעלים ואנפלאות וחלוק של פשתן וכיוצא בזה א"צ לברך שהחיינו ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמה בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים כדאיתא בנדרים בפרק הנודר מן המבושול (דף מט ב) דר' יהודה שלא היתה לו אלא (מ) גלימא רעועה וכד נפקא דביתהו לשוקא מיכסא ביה [וכד נפיק ר' יהודה לצלוויי הוה מיכסי ומצלי] וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר:**

ירושלמי אמר ר' חייא ברבי אבא לא סוף דבר חדשים אלא אפ"ה הן שחקים והן חדשים לו ר' יעקב בר זבידא משום ר' חייא בר אבא אמר קנה אומר שהחיינו ניתנו לו במתנה אומר הטוב והמטיב לבש אומר ברוך מלביש ערומים וצ"ע דבגמ' דידן לא מצינו הטוב והמטיב אלא היכא דאיכא אחרניא בהדיה ולי נראה דה"נ איכא אחרניא בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזכהו השם וחננו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו וגם משמע בירושלמי דבשעת קנייה יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו כדרך שמברכים על הגשמים בשעת ירידתן אע"פ שאין הנאת ניכרת מיד

17. מגן אברהם סימן רכג

ח (פמ"ג) (מחה"ש) לו ולנותן. שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הש"י ממון לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו והוי טובה גם לנותן (הרא"ש) וצ"ע דבא"ע סי' כ"ז ס"ט כתב דוקא באדם חשוב יש הנאה לנותן שמקבל ממנו אבל בלא"ה הרבה עשירים פושטין ידן לקבל מתנות וא"כ מאי הטבה יש לנותן וכ"מ בה"מ סי' ק"ץ ס"ו ועבי"ד סי' ק"ס סט"ו וצ"ע:

18. שו"ע אורח חיים - סימן רכג

(ה) קנה כלים שמשתמשין בהם הוא ובני ביתו, מברך: הטוב והמטיב; אם נתנו לו במתנה מברך: הטוב והמטיב, שהיא טובה לו ולנותן:

(ו) על דבר שאינו חשוב כל כך, כגון חלוק, או מנעלים ואנפלאות (פי' מנעלים קטנים שחופין רוב הרגל), אין לברך עליהם; ואם הוא עני ושמח בהם, יברך: הגה - וי"א דאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכדומה, וכן נוהגין

19. משנה ברורה סימן רכג

(כא) לו ולנותן - שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הש"י לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו והוי טובה גם לנותן [הרא"ש בביאור דברי הירושלמי]. והנה יש מאחרונים שחולקים על פסק זה וס"ל דלפי מסקנת גמרא דידן לא נתקנה ברכה זו כ"א בדאית להו לאחרני ג"כ טובה גשמיית ולפ"ז כשניתן לו כלים במתנה צריך המקבל לברך ברכת שהחיינו ולא ברכת הטוב ויש דנקטי לדינא כפסק השו"ע ויברך ברכת הטוב ולא שהחיינו ולמעשה נראה דטוב יותר לנהוג בזה לברך ברכת שהחיינו ולא ברכת הטוב כאשר ביררנו בכה"ל ומ"מ במקום שנוהגין שעושין הלבושה לנערים יתומים כ"א מהיתומים יברך מלביש ערומים וברכת הטוב והמטיב דהא איכא בזה טובה עוד לכמה נערים וברכת שהחיינו לא יברכו דבמקום שמברכין ברכת הטוב ס"ל לרוב הפוסקים דאין מברכין שהחיינו:

20. הגהות הרא"ם הורוויץ

הוי כנותן במתנה: שם רש"י ד"ה ולנקוף שכן בשרכו מת חביו ויורשו כו'. ר"ל דלכתי לא מקדים הטובה. דכ"מ החניב קודם. אלא לפי שכירוסה באה על ידי המיתה. אע"ג דקיי"ל ככ"ה ברפ"ח דמקדמי יין לקידוש התם כדאמר עעמייהו. ואע"ג דה"נ איכא טעמא דחניב ואיכא למ"ד בירושלמי סוף סוכה דעדיף מתדיר מ"מ ליכא טעמא דהיין גורם כו' א"נ דהתם עכ"פ חפשי לין בלא היום. אכל הכא א"א לירוסה בלא מיתה. א"נ י"ל דכיון שחייב אדם לברך עה"ר בשמחה כעל הטובה א"כ לית הכא סגרת חניב כלל:

21. מגן אברהם סימן תקנא: מב

מלומר שהחיינו. ובשב" שרי (מט"מ בשם ס"ח ולבוש) ובכתבי האר"י אסר אפ"ה בשבת ונ"ל דאם חל י"ז בתמוז בשבת ונדח' מותר לכ"ע ועס"ד וטעם האיסור נ"ל כיון דהזמן ההוא זמן פורעניות אין לברך שהחיינו לזמן הזה אבל אין הטעם משום אבילות דהא לא מצינו שאבל אסור לברך שהחיינו: